

منظومه‌های آلاشت

معرفی و بررسی منظومه‌های
پیر خازبه‌دار، جونکاسره و شاه‌باجی

علی اعظم حیدری آلاشتی
احمد باوند سوادکوه

سرشناسه	: حیدری آلاشتی، علی اعظم، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: منظومه‌های آلاشت : معرفی و بررسی منظومه‌های سپهرجاریدار، چونکا سره و شاه باجی / علی اعظم حیدری آلاشتی، احمد باوند سوادکوهی.
مشخصات نشر	: تهران: رسانش نوین، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ ص.
شابک	: 978-600-8779-32-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: معرفی و بررسی منظومه‌های سپهرجاریدار، چونکا سره و شاه باجی.
موضوع	: شعر مازندرانی
موضوع	: Mazandarani poetry
موضوع	: شعر مازندرانی -- تاریخ و نقد
موضوع	: Mazandarani poetry -- History and criticism
موضوع	: منظومه‌های داستانی فارسی
موضوع	: Verse stories, Persian*
موضوع	: منظومه‌های داستانی فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع	: Verse stories, Persian -- History and criticism*
شناسه افزوده	: باوند سوادکوهی، احمد، ۱۳۵۲ -
رده بندی زکری	: ۱۳۹۶ ج۸ / ۲۳۳۳ / PIR۳۳۳۹
رده بندی دیویی	: ۸۵۹/۳۰۸
شماره کتابشناسی	: ۲۸۲۲ ج۸



تهران: خیابان کریم‌خان زند، ابتدای رازی شیرازی، شماره ۸، طبقه ۲، واحد ۹
 تلفن: ۹۱ ۱۳۰ ۱۲ | rasanesh.pub@gmail.com

منظومه‌های آلاشت

معرفی و بررسی منظومه‌های سپهرجاریدار، چونکا سره و شاه‌باجی

علی اعظم حیدری آلاشتی، احمد باوند سوادکوهی

آوانگاری: لیلا علی‌پور واوسری
 طرح جلد و صفحه‌آرایی: علیرضا علی‌نژاد
 حروف‌نگاری: بنیاد فرهنگ و تاریخ سوادکوه
 لیتوگرافی: فیلم‌گرافیک
 چاپ: متین

صحافی: ولیعصر
 چاپ اول، تهران، ۱۳۹۷
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۱۱۰۰۰ تومان

مرکز پخش: قائم‌شهر، پاساژ رنجبر، بنیاد فرهنگ و تاریخ سوادکوه
 تلفن: ۰۹۱۱۲۲۶۶۷۴۴

فهرست

۷	 سرسخن
۱۱	 نگاهی به آلاشت
۲۱	 درآمدی بر منظومه‌ها
۳۳	 کتاب نخست: سپر چاربه‌دار
۳۳	 سپر چاربه‌دار که بود؟
۳۶	 ویژگی منظومهٔ سپر چاربه‌دار
۴۱	 منظومهٔ سپر چاربه‌دار
۶۱	 پی‌نوشت‌ها
۶۹	 کتاب دوم: جونکاسره
۷۱	 نمونه‌های فرهنگ بومی در منظومهٔ جونکاسره
۷۴	 شاعر منظومهٔ جونکاسره
۷۶	 منظومهٔ جونکاسره
۸۵	 پی‌نوشت‌ها

- کتاب سیم: شاه‌باجی ۹۷
- بن‌مایه‌های منظومه شاه‌باجی ۹۸
- زندگی‌نامه شاعر ۱۰۰
- شاه‌باجی ۱۰۴
- جریان قتل ۱۰۶
- ناستگاه منظومه شاه‌باجی ۱۰۷
- منظومه شایباجی ۱۱۳
- پی‌نوشت‌ها ۱۳۰
- منابع ۱۴۳
- واژه‌نامه ۱۴۵

سرسخن

پرداختن به قبا ادبیات شفاهی به دلیل کار میدانی دشواری‌های خاص خود را دارد. حال اگر نگاهی ایر بخش موضوعی باشد این دشواری دو چندان خواهد شد. متأسفانه بیشتر کسانی که در حیطه ادبیات شفاهی و فرهنگ مردم این سرزمین دست به قلم شدند به دلیل این که نگاه پژوهشی به ویژه نگاه موضوعی به این بخش نداشتند یا بهتر بگوییم توانایی انجام کار موضوعی نداشتند، وارد این حیطه شده‌اند و کارهایی ارائه داده‌اند که فاقد هرگونه اعتبار علمی است. برای نمونه عزیزانی که در حیطه ضرب‌المثل‌ها آثار خود منتشر کردند فقط ضرب‌المثل‌ها را به صورت الفبایی تدوین نمودند و کتاب‌های این حوزه تکراری بیش نیست. تنها کتاب قابل دفاع در بخش ضرب‌المثل‌های مازندرانی از آن استاد طیار یزدان‌پناه لموکی است.

کتاب حاضر نیز از جمله کتاب‌هایی است که نگاهی موضوعی به منظومه‌ها دارد. به دلیل فقدان منابع، کار کردن در حیطه منظومه‌های محلی و منطقه‌ای دشوار است. در منظومه‌های محلی در حیطه ادبیات شفاهی شما با یک سراینده مواجهه هستید که حداقل چندین سال قبل از تولد شما از دنیا رفته است و با چند راوی مختلف سروکار دارید که هر کدام به گمان خود به روایت سراینده نزدیک‌ترند. دشواری کار از آنجا آغاز می‌شود که هم سراینده و هم راویان منظومه‌ها در قید حیات نباشند. از خوش‌اقبالی ماست که استاد علی‌اعظم حیدری

خود مؤلف کتاب و راوی یکی از منظومه‌ها به نام منظومه سپر چاربه‌دار است. نگارنده این افتخار نصیبش شد که توانست در این مجموعه با استاد حیدری همکاری داشته باشد.

استاد حیدری سرگذشت «سام نسا» معروف به «سپر» را از بزرگان آلاشت شنید. غیرت و شجاعت این زن و داستان تلخ مرگ این قهرمان سبب شد استاد در سن پختگی دانش خود، داستان زندگی و ماجرای این زن را نزدیک به ۲۰۰ بیت تحت عنوان منظومه سپر چاربه‌دار به نظم درآورند. این منظومه تاکنون هیچ جایی ثبت و شنیده نشد. نگارنده نخستین بار در ۱۳۹۴ از ایشان شنید و تصمیم بر آن شد تا با همکاری هم، این منظومه و منظومه‌های دیگر که در آلاشت وجود دارند، از جمله منظومه جونکاسره و شاه‌باجی را به کتابت درآوریم. باید خاطر نشان کنی ابتدا تصمیم داشتیم سه منظومه را جداگانه چاپ نماییم. اما پس از مشورت با دوستان اهلی فن به‌ویژه محسن علی‌نژادقمی مدیر انتشارات رسانش نوین تصمیم گرفتیم سه منظومه در یک کتاب تقدیم خوانندگان شود.

داستان سپر چاربه‌دار تأثیر زیادی بر نگارنده گذاشت. هنگامی که نخستین بار استاد حیدری این منظومه را برایم در دفتر مشاور پژوهش‌های فرهنگ و تاریخ سوادکوه خواندند، بی‌اختیار اشک در چشمانم ریخت. حسرت، شجاعت و شیرزنی سپر به همراه آنچه که گفته آمد، نگارنده را بر آن داشت تا داستان زندگی این زن قهرمان آلاشتی را برای استادان موسیقی فولک سازند. از بزرگوکنم و نتیجه آن شد که استاد رستگار نخستین بار این منظومه را در حضور استاد حیدری و نگارنده خواندند. باید این مژده را به مردم خوب آلاشت و سوادکوه بدهم که به پیشنهاد بنیاد پژوهش‌های فرهنگ و تاریخ سوادکوه مراحل ثبت این منظومه در ردیف میراث معنوی کشور زیر نظر کارشناس محترم سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان مازندران سرکار خانم اصائلو قرار گرفت و برگه

دیگر بر افتخارات ادبیات مردم آلاشت و سوادکوه افزوده شد. این اتفاق مهم را به فال نیک می‌گیریم.

درباره منظومه جونکاسره باید خاطر نشان کنم این منظومه ۶۸ بیتی، سروده شاعر بابل‌کناری به نام اسدالله معروف به اسدالله شعرخون می‌باشد. اگر اهتمام استاد نبود این منظومه ناب بی‌شک از خاطرات پاک می‌شد. بعید هم به نظر می‌رسد کسی دیگر آن را در حافظه داشته باشد. همان‌طور که از نام منظومه پیداست این منظومه ریشه در فرهنگ مردم دارد. در واقع مبارزه دو گاو نر جوان برای مراسم سنتی جونکاسره است؛ اما در پسر پرده، بازگوکننده یک بخش بسیار مهم از تاریخ سوادکوه است که در جایش درباره آن در این کتاب سخن گفتیم. این منظومه اکنون در جای ثبت نشده است.

بخش سوم کتاب اختصاص به منظومه شاه‌باجی دارد. درباره منظومه شاه‌باجی برخی از پژوهشگران تا پایان‌نامه دانشگاهی و رساله دکترا هم درباره آن مطلب نوشتند، در حالی که حالت نمایشان ۶۰ بیت بود؛ اما در کتاب حاضر، این منظومه در ۱۲۰ بیت آمده است. اهمیت موضوع در آن است که استاد حیدری، پدر بزرگش سراینده منظومه شاه‌باجی و بخش هم مؤلف کتاب و سراینده منظومه سپر چاربه‌دار هست. به منظومه شاه‌باجی در همین کتاب بنگرید.

از نکات برجسته این کتاب، جدای از آوانگاری و شرح واژه‌های به‌می‌در پایان آن، پی‌نوشت‌های کتاب است. در پی‌نوشت تلاش شده است واژگان کابلی منظومه‌ها و جای نام‌های آن از منظر ریشه‌شناسی بررسی شوند. استاد حیدری به دلیل تسلط بر ریشه واژگان و علم نجوم و... توانستند حرف‌هایی جدید بزنند و چراغ راهی برای پژوهشگران در این عرصه باشند. مکان‌هایی که در منظومه از آن نام برده شده با همراهی استاد مسیریابی و نقشه آن ترسیم شد. برای اطلاع بیشتر به صفحه ۴۰ بنگرید. مکان‌هایی که امروز بیشتر جوانان آلاشت حتی نام‌شان را هم نشنیده‌اند. نقشه مکان‌یابی کتاب گویای این مسأله است. از دیگر

امتیازات کتاب، تسلط استاد بر فرهنگ دامداری است که در نوع خود جالب و شنیدنی است و تازگی دارد. قصد تقسیم سهم در کتاب نیست. هرچه که آمد خوشه‌چینی از خرمن دانش استاد بود و بس.

ضمن قدردانی از همراهی و همدلی زنده‌یاد اردشیر اولادزاد عباس‌آبادی جا دارد از دیگر عزیزانی که نگارنده را در به سرانجام رساندن این کتاب یاری نمودند کمال تشکر و ادب را داشته باشم. لیلا علی‌پور واوسری به خاطر آوانگاری و همکار خوبشان فاطمه آوازه به خاطر حروف‌چینی بخش آوانگاری، دکتر نعمت‌الله کاظمی فرامرزی برای ویرایش اثر، فاطمه جوادی بازخوانی اثر، دکتر سیده‌های حسینی برای پیگیری و تسریع در صدور مجوز کتاب، مدیر انتشارات رسانش، حسن علی‌نژادقمی به پاس راهنمایی‌های ارزنده و همکاری همیشگی‌شان در پایان خود را وامدار مهر و محبت استاد حیدری می‌دانم. به خاطر حسن اعتماد که نگارنده داشتند و منظومه‌ها را در اختیار حقیر قرار دادند تا تدوین شود. امید است کتاب حاضر به همراه موسیقی و ترانه‌ای که از منظومه‌ها در آینده ساخته خواهد شد بتواند ضمن زدودن گرد و غبار نشسته بر فرهنگ بومی سرزمین‌مان، نوای تازه‌ای را در موسیقی بومی و نواحی به خوانندگان این مجموعه و مردم خونگرم آلاشت و سوادکوه ارائه دهد.

به امید زیست سرافراز

صدر پناه نفت، روز ۱۰ از سال ۱۳۹۶

قائم پور - باوند سوادکوهی